

1. Uwagi wprowadzające

- WOS, tak jak od 2010 r., będzie na egzaminie maturalnym w 2021 roku przedmiotem dodatkowym, który można zdawać (od 2015 r.) wyłącznie na poziomie rozszerzonym. Novum – w 2021 roku przystąpienie do egzaminu z jednego wybranego przedmiotu na poziomie rozszerzonym nie jest obowiązkowe. Pozostawiono możliwość przystąpienia do egzaminu z maksymalnie 6 przedmiotów dodatkowych.
- Od 2015 roku egzamin maturalny z WOS-u „sprawdza, w jakim stopniu absolwent spełnia wymagania z zakresu wiedzy o społeczeństwie określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego”. Jest to podstawa programowa będąca efektem reformy minister Hall, a zarazem pierwsza podstawa programowa w Polsce napisana językiem efektów kształcenia, co wiązało się z ówczesną perspektywą wprowadzenia KRK. W 2021 roku także egzamin zostanie przeprowadzony w taki sposób, ale część wymagań szczegółowych z tej podstawy programowej nie będzie weryfikowana. Do slajdu 9 będziemy pracować z tym dokumentem.

Dokument (wymagania egzaminacyjne na maturę w 2021 roku), z powodu którego przeprowadzamy niniejsze szkolenie, zawiera te wymagania z podstawy programowej, które mogą być weryfikowane podczas egzaminu maturalnego. Zawiera on zatem ograniczony zakres wymagań podstawy programowej: wymagania zostały zredukowane, ale te, które pozostały, brzmią tak samo jak w podstawie programowej (z dwoma wyjątkami – na skutek prekonsultacji zaingerowano w treść dwóch wymagań szczegółowych). Wymagania z podstawy nie były ani redagowane, ani inaczej grupowane. Pozostawiono zatem ich zapis i strukturę zgodną ze wskazaną podstawą programową.

2. Wymagania szczegółowe w podstawie i w wymaganiach egzaminacyjnych w podziale na etapy i poziomy kształcenia

Podstawa programowa z WOS-u wprowadzona reformą minister Hall obejmuje łącznie 383 wymagania szczegółowe, w tym:

- 118 wymagań w przypadku gimnazjum przy 2 godzinach nauczania w cyklu;
- 39 wymagań w przypadku szkoły ponadgimnazjalnej z poziomu podstawowego przy 1 godzinie nauczania w klasie I;
- 226 wymagań w przypadku szkoły ponadgimnazjalnej z poziomu rozszerzonego przy 6 godzinach nauczania w cyklu (w tym w klasie maturalnej).

Stosunek liczby wymagań do liczby godzin przeznaczonych na nauczanie przedmiotu (przyjęto do wyliczeń i tak dość wygórowane liczby: 65, 32 i 181 godzin) wyniósł więc 1,82 wymagania na jednostkę lekcyjną w gimnazjum, natomiast w szkole ponadgimnazjalnej: 1,2 – na poziomie podstawowym i 1,32 – na poziomie rozszerzonym. Po redukcjach stosunek wymagań do godzin nauczania stał się bliższy wartości 1 (odpowiednio: 1,34; 0,91 i 1,06), choć i tak pozostaje on zdecydowanie wyższy w przypadku gimnazjum.

Tabela obrazuje ilościowe redukcje w podziale na etapy i poziomy nauczania

	Wymagania			
Etap / poziom	dotychczasowe*	pozostawione**	usunięte	usunięte (%)
III (gimnazjum)	118	87	31	26%
IV / p. podstawowy	39	29	10	26%
IV / p. rozszerzony	226	192	34	15%
Razem	383	308	75	20%

* wymagania dotychczasowe – wymagania z podstawy programowej

** wymagania pozostawione – wymagania egzaminacyjne na 2021 rok

3. Wymagania szczegółowe w podstawie i w wymaganiach egzaminacyjnych w podziale na bloki

Tabela ukazuje kwestię w podziale na bloki nauczania według ujęcia z komentarza do podstawy programowej

(A. Pacewicz, A. Waśkiewicz, *Komentarz do podstawy programowej przedmiotu wiedza o społeczeństwie*, w: *Podstawa programowa z komentarzami*, t. 4: *Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, [Warszawa 2009], s. 118).

	Wymagania			
Blok***	dotychczasowe*	pozostawione**	usunięte	usunięte (%)
Spółeczeństwo	37 (G) +74 (R) = 111	91	20	18%
Polityka	33 (G) +71 (R) = 104	89	15	14%
Prawo	39 (P) +35 (R) = 74	63	11	15%
Gospodarka	28 (tylko G)	16	12	43%
Stosunki międzynarodowe	20 (G) + 46 (R) = 66	49	17	26%
Razem	383	308	75	20%

* wymagania dotychczasowe – wymagania z podstawy programowej

** wymagania pozostawione – wymagania egzaminacyjne na 2021 rok

*** niestety te same obszarowo wymagania nierzadko znalazły się w przypadku przydziału z komentarza w innych blokach; rekordowe pod tym względem są wymagania z zakresu praw człowieka, które – poza blokiem *Prawo* – były przydzielane do wszystkich klasycznych bloków (za wyjątkiem bloku *Gospodarka*); miało to pewien wpływ na drugą część niniejszego szkolenia

4. Uzasadnienie zmian, czyli główne przyczyny kierunku usunięć wymagań szczegółowych (cz. I)

Dokonując redukcji, starano się uwzględnić istotne czynniki. Celem było tu wyrównanie szans zdających maturę w 2021 roku (w stosunku do ich poprzedników). A zatem brano pod uwagę:

1. najczęstszą kolejność realizacji treści nauczania, stąd największy odsetek usunięć ograniczających realnie treści dotyczy wymagań umieszczonych pod koniec podstawy programowej dla etapu gimnazjalnego i etapu ponadgimnazjalnego na poziomie rozszerzonym (a zatem bloków *Gospodarka* i *Stosunki międzynarodowe*);
2. rezultaty zadań z poszczególnych bloków w dotychczasowych maturach (od 2015 r.), stąd największy odsetek usunięć dotyczy bloków, z których zadania wypadały najslabiej (a zatem także bloków *Gospodarka* i *Stosunki międzynarodowe*).

W poniższej tabeli przedstawiono średnie wyniki zdających z zadań z poszczególnych bloków w latach 2015–2019 (w wyliczeniu średnich poziomów wykonania dla zadań z bloków nie wzięto pod uwagę wypracowań)

	średni wynik zadań	usunięte wymagania (%)
Społeczeństwo	41%	18%
Polityka	29%	14%
Prawo	33%	15%
Gospodarka*	17%	43%
Stosunki międzynarodowe	19%	26%
powyższe zadania (bez wypracowań)	30%	20%
średnia dla całych arkuszy	27%	

* jedyny blok, na którego nauczanie nauczyciel WOS-u w szkole ponadgimnazjalnej nie ma wpływu (lub wpływ ten jest znikomy)

5. Uzasadnienie zmian, czyli główne przyczyny kierunku usunięć wymagań szczegółowych (cz. II)

Większość usunięć z zakresu bloku *Gospodarka* to redukcje związane z ograniczeniem sprawdzania obszaru wiedzy merytorycznej. Niektóre usunięcia z innych bloków także ograniczają konieczność nabywania specjalistycznej, szczegółowej wiedzy i jej opanowania (nade wszystko pamięciowego).

Jest to przyczyna usunięć następujących wymagań z poszczególnych bloków:

- blok *Społeczeństwo*, np. 7.1), 8.1) i **12.1)** z IV etapu edukacyjnego na poziomie rozszerzonym;
- blok *Polityka*, np. 16.1), 19.4), **22.1)** z IV etapu edukacyjnego na poziomie rozszerzonym;
- blok *Prawo*, np. **3.5)** i 4.1) z IV etapu edukacyjnego na poziomie podstawowym;
- blok *Stosunki międzynarodowe*: np. 39.4), 39.5), **44.3)** z IV etapu edukacyjnego na poziomie rozszerzonym.

Poniżej podano wyjaśnienia usunięcia niektórych z nich:

- **12.1)** – wymaganie dotyczy dość specjalistycznej wiedzy filozoficznej; jego usunięcie nie zuboża w istotny sposób problematyki społeczeństwa obywatelskiego obecnej w przedmiocie;
- **22.1)** – na tym etapie edukacyjnym za wystarczające można w tej problematyce uznać kwestie wyartykułowane w wymaganiu 37.2), a problemy polityki publicznej państwa w dziedzinie bezpieczeństwa socjalnego wydają się dość skomplikowane;
- **3.5)** – zdający nie jest już nieletnim, usunięto z problematyki weryfikowanej na egzaminie w związku z redukcją treści wymagających pamięciowego opanowania;
- **44.3)** – usunięto z problematyki weryfikowanej na egzaminie w związku z redukcją treści wymagających pamięciowego opanowania z zakresu bloku *Stosunki międzynarodowe*; dodatkowo, treść tego wymagania znacznie bardziej konotuje z geografią niż z WOS-em.

6. Uzasadnienie zmian, czyli główne przyczyny kierunku usunięć wymagań szczegółowych (cz. III)

Część redukcji jest związana z przekonaniem, że na egzaminie wystarczy sprawdzić wiedzę i umiejętności z danej problematyki na poziomie mniej szczegółowym. Jednocześnie pozostawiono wymagania dotyczące wiedzy mniej specjalistycznej, ale umożliwiające sprawdzanie umiejętności złożonych (np. rozważanie czy porównywanie).

Poniżej podano wyjaśnienia niektórych z tego typu usunięć:

- **4.4) i 4.7)** z IV etapu edukacyjnego na poziomie podstawowym – nieco węższe wymagania te ujęte zostały w wymaganiu 45.5) z tego samego etapu edukacyjnego na poziomie rozszerzonym;
- **14.5) i 14.6)** z IV etapu edukacyjnego na poziomie rozszerzonym – oba wymagania są rozwinięciem wymagania 6.2) z III etapu, przy tym wymagałyby opanowania dość specjalistycznej wiedzy z zakresu studiów medioznawczych;
- **38.7)** z IV etapu edukacyjnego na poziomie rozszerzonym – uznano, że problematyka ta w wystarczającym stopniu została ujęta w wymaganiu 6.4) z tego etapu na poziomie podstawowym;
- **43.2)** z IV etapu edukacyjnego na poziomie rozszerzonym – uznano, że wystarczy w tym zakresie problematyka nakreślona w wymaganiu 20.3) z III etapu;
- **43.5)** z IV etapu edukacyjnego na poziomie rozszerzonym – uznano, że wystarczy w tym zakresie problematyka nakreślona w wymaganiu 20.4) z III etapu;
- **43.6) i 44.1)** z IV etapu edukacyjnego na poziomie rozszerzonym – uznano, że wystarczy w tym zakresie problematyka nakreślona w wymaganiu 20.5) z III etapu.

7. Uzasadnienie zmian, czyli główne przyczyny kierunku usunięć wymagań szczegółowych (cz. IV)

Wskazane na slajdach przyczyny usunięć nierzadko nakładały się na siebie, przy tym bywało też tak, że dane wymaganie w jakiejś części zawierało się w innym.

Poniżej podano wyjaśnienia niektórych z tego typu usunięć:

- **31.3)** z III etapu edukacyjnego – wymaganie w części dotyczącej kwestii korupcji w życiu publicznym zawiera się w wymaganiu 22.3) z IV etapu edukacyjnego na poziomie rozszerzonym; dotyczy ono także skutków tego zjawiska dla gospodarki – w tej części wymagania mamy więc redukcję związaną ze zmniejszeniem wiedzy merytorycznej z zakresu bloku *Gospodarka*;
- **4.1)** z IV etapu edukacyjnego na poziomie podstawowym - wymaganie w części multiplikuje wymaganie 2.3) z III etapu; ale jego usunięcie zredukuje także konieczność przyswojenia treści związanych z regulacjami prawa oświatowego;

oraz – głównie – z IV etapu edukacyjnego na poziomie rozszerzonym:

- **11.1)** – w części dotyczącej nabywania obywatelstwa wymaganie to jest multiplikacją wymagania 1.1) z tego samego etapu edukacyjnego na poziomie podstawowym; wiedzę dotyczącą zrzekania się obywatelstwa uznano za niszową a zarazem wymagającą pamięciowego obciążania zdającego;
- **20.5)** – w przypadku tworzenia prawa przez parlament w RP i UE wymaganie jest multiplikacją innych wymagań – 13.1) z III etapu oraz 24.1), 24.2), 24.30 i 43.4) z podstawy z tego etapu i poziomu; uznano, że wystarczy, by zdający miał wiedzę na temat tworzenia prawa w RP i UE;
- **39.1)** – uznano, że na tym etapie edukacyjnym racja stanu winna być definiowana przez kierunki polityki zagranicznej (obecne już w wymaganiu 19.1) z III etapu); różnice w definiowaniu racji stanu zakwalifikowano z kolei jako zbyt specjalistyczną wiedzę pojęciową;
- **45.4)** – usunięcie z problematyki weryfikowanej na egzaminie związane z redukcją treści wymagających pamięciowego opanowania z zakresu bloku *Stosunki międzynarodowe*; uznano, że wystarczy tu problematyka nakreślona w wymaganiu 21.2) z III etapu; zauważono także, iż do tej problematyki nawiązuje także wymaganie 45.3) z etapu IV na poziomie rozszerzonym.

8. Porządkujące usunięcia wymagań (cz. I)

Część usunięć dotyczy dublujących się wymagań, nade wszystko wymagań w mniejszym lub większym stopniu zawierających się w innych. Taka likwidacja ma umożliwić uczynienie procesu uczenia się do egzaminu bardziej zrationalizowanym.

Poniżej wskazano wszystkie usunięte wymagania z nauczania obowiązkowego wraz ze wskazaniem na pozostawione wymaganie szersze na IV etapie edukacyjnym na poziomie rozszerzonym:

- 4.2) z III etapu edukacyjnego – w kwestii obowiązków obywatelskich wymaganie pokrywa się z wymaganiem 11.3) z IV etapu na poziomie rozszerzonym, a w kwestii uprawnień – z wieloma wymaganiami dotyczącymi praw człowieka;
- 6.4) z III etapu edukacyjnego – jest rozwinięte w trzech wymaganiach z modułu 13. z IV etapu na poziomie rozszerzonym;
- 8.3) z III etapu edukacyjnego – zawiera się w wymaganiu 6.4) z IV etapu na poziomie rozszerzonym;
- 11.3) z III etapu edukacyjnego – zawiera się w wymaganiu 37.1) z IV etapu na poziomie rozszerzonym;
- 11.4) z III etapu edukacyjnego – zawiera się w wymaganiu 22.3) z IV etapu na poziomie rozszerzonym;
- 12.1) z III etapu edukacyjnego – zawiera się w wymaganiu 25.2) z IV etapu na poziomie rozszerzonym;

- 12.2) z III etapu edukacyjnego – zawiera się w wymaganiu 17.1) z IV etapu na poziomie rozszerzonym;
- 15.2) z III etapu edukacyjnego – zawiera się w wymaganiu 31.1) z IV etapu na poziomie rozszerzonym;
- 20.2) z III etapu edukacyjnego – zawiera się w wymaganiu 43.3) z IV etapu na poziomie rozszerzonym;
- 21.1) z III etapu edukacyjnego – zawiera się w wymaganiu 45.2) z IV etapu na poziomie rozszerzonym;
- 22.1) z III etapu edukacyjnego – zawiera się w wymaganiu 42.2) z IV etapu na poziomie rozszerzonym;
- 23.3) z III etapu edukacyjnego – zawiera się w wymaganiu 41.1) z IV etapu na poziomie rozszerzonym;
- 12.2) z III etapu edukacyjnego – zawiera się w wymaganiu 17.1) z IV etapu na poziomie rozszerzonym;
- 15.2) z III etapu edukacyjnego – zawiera się w wymaganiu 31.1) z IV etapu na poziomie rozszerzonym;
- 2.7) z IV etapu na poziomie podstawowym – zawiera się w wymaganiu 33.3) z tego etapu na poziomie rozszerzonym;
- 2.8) z IV etapu na poziomie podstawowym – zawiera się w wymaganiu 35.3) z tego etapu na poziomie rozszerzonym.

9. Porządkujące usunięcia wymagań (cz. II)

Teraz z kolei przykłady usunięcia wymagań, których powielenia są mniej oczywiste z punktu widzenia metodycznego:

- 5.4) z IV etapu na poziomie podstawowym – zawiera się w wymaganiu 6.6) z tego samego etapu i poziomu;
- 6.5) z IV etapu na poziomie rozszerzonym – zawiera się w wymaganiu 6.5) z tego etapu na poziomie podstawowym;
- 11.2) z IV etapu na poziomie rozszerzonym – jest multiplikacją kwestii obecnych w wymaganiach 6.1) i 18.1) z tego samego etapu i poziomu;
- 23.2) z IV etapu na poziomie rozszerzonym – po części zawiera się w wymaganiu 23.1) z tego samego etapu i poziomu a po części multiplikuje wymaganie 18.4) z tego samego etapu i poziomu.

W celu uczynienia procesu uczenia się do egzaminu bardziej zrationalizowanym dokonano także usunięć i z innych powodów. W podstawie programowej WOS-u zawarto wymagania, które obligują do działania, są realizowane w drodze kontaktu społecznego. Mamy także wymagania, które dotyczą środowiska lokalnego zdającego. Wymagania takie należy uznać za trudno weryfikowalne albo nieweryfikowalne podczas egzaminu. Z tych powodów (lub któregoś z nich) usunięto następujące wymagania:

- III etap edukacyjny: 3.3), 5.5), 17.1), 17.4), 18.3) i 24.3);
- IV etap edukacyjny na poziomie podstawowym: 3.3);
- IV etap edukacyjny na poziomie rozszerzonym: 12.7), 12.8), 13.4), 28.4), 28.6) i 37.5).

10. Standardy wymagań w podziale na problematykę (kategorie zagadnień)

Z uwagi na fakt, że zapisów z podstawy programowej w zasadzie nie przeformułowano, a jednocześnie usunięto 20% z nich, za zasadne uznano ich nieco inne niż w podstawie i komentarzu pogrupowanie, które w założeniu ma ułatwić naukę do egzaminu maturalnego. Wyodrębniono ponad 20 zagadnień tematycznych z przedmiotu, a – by nie mnożyć bytów pojęciowych – starano się, o ile to możliwe, operować nazwami zagadnień z komentarza do nowej podstawy programowej dla liceum i technikum. W tabeli na kolejnym slajdzie podjęto próbę ich posegregowania w odniesieniu do bloków z przedmiotu.

SPOŁECZEŃSTWO

Zagadnienia psychospołeczne
Zagadnienia socjokulturowe i aksjologiczne oraz edukacyjne
Struktura społeczna i problemy społeczne
Zagadnienia etniczne
Zagadnienia medioznawcze
Społeczeństwo obywatelskie

POLITYKA

Teoria państwa i myśl polityczna
Demokracja i inne reżimy polityczne
Wybory i partie polityczne
Ustrój RP (centralne organy władzy)
Formy ustrojowe państw
Samorząd terytorialny w RP

PRAWO

Zasady prawa, akty prawne i prawo administracyjne w RP
Prawa człowieka
Instytucje prawa cywilnego i karnego w RP

STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE

Polityka bezpieczeństwa i zagraniczna RP
Ład międzynarodowy
Organizacje międzynarodowe (bez UE)
Integracja europejska i funkcjonowanie UE
Konflikty i terroryzm

GOSPODARKA

11. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. I)

Zagadnienia psychospołeczne

Wymagania: G.1.1), G.1.2), G.1.3), G.1.4), G.2.1), G.2.2), G.2.3)*, G.2.4), G.2.5)*, P.2.1)*, R.1.1), R.1.2), R.1.3), R.2.1), R.2.2), R.3.1), R.3.2), R.3.3), R.3.4), R.3.2.4)*.

Treści: człowiek w grupie społecznej: komunikowanie, współpraca, podejmowanie decyzji, konflikty i ich rozwiązywanie, asertywność; grupa a zbiorowość, społeczność i wspólnota; *charakterystyka tych kategorii ze względu na reguły i więzi*; normy współżycia wewnątrzgrupowego (wzajemność, odpowiedzialność, zaufanie); rodzina, grupa rówieśnicza, szkoła i samorząd szkolny; role społeczne; *funkcjonowanie małych grup społecznych (ze względu na więzi, trwałość, wartości, cele, role, poczucie odrębności i specyfikę współdziałania) i inne rodzaje grup; modele rodziny i cechy modeli współczesnych, małżeństwo a konkubinaty*; podziały wewnątrzgrupowe i ich przyczyny; normy moralne, religijne i obyczajowe oraz ich funkcje w życiu społecznym; anomia oraz jej przyczyny i skutki; inne instytucje społeczne; socjalizacja i jej modele, grupy odniesienia pozytywnego i negatywnego w procesie socjalizacji; kontrola społeczna i jej przejawy.

Czasowniki operacyjne: wymienia, podaje, przedstawia, omawia, opisuje, charakteryzuje, *ilustruje*, rozpoznaje, stosuje, wyjaśnia, *porównuje*.

Zagadnienia socjokulturowe i aksjologiczne oraz edukacyjne

Wymagania: G.3.1)*, P.4.1), R.5.1), R.5.2), R.8.1), R.8.2), R.8.3), R.8.4), R.8.5), R.8.6), R.8.7), R.9.1), R.9.2), R.9.4), R.9.5), R.10.1), R.16.2)*, R.16.3)*, R.45.4)*.

Struktura społeczna i problemy społeczne

Wymagania: G.3.1)*, G.3.2), G.29.1), R.1.4), R.2.3), R.4.1), R.4.2), R.4.3), R.4.4), R.4.5), R.7.4), R.16.2)*, R.16.3)*.

12. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. II)

Zagadnienia socjokulturowe i aksjologiczne oraz edukacyjne

Treści: *historyczne formy organizacji społeczeństw; cechy współczesnego społeczeństwa; pluralizm kulturowy współczesnego społeczeństwa – przyczyny i konsekwencje; specyficzne cechy kultury „wysokiej”, masowej, narodowej i ludowej oraz kultury danej społeczności; kontrkultury i ich wpływ na życie społeczne; style życia współczesnego społeczeństwa polskiego; znaczenie religii w polskiej kulturze i religijność współczesnego społeczeństwa polskiego; subkultury młodzieżowe; sposoby adaptacji do zmiany społecznej; tolerancja a akceptacja; argumenty i kontrargumenty stron w sporach światopoglądowych (m.in. aborcja, eutanazja, badania genetyczne, prawa osób LGBT) i w innych konfliktach wartości; szkoła i edukacja nieformalna we współczesnym społeczeństwie, zasady przyjmowania do szkół wyższych, podejmowanie nauki w państwach UE.*

Czasowniki operacyjne: *wskazuje, przedstawia, omawia, opisuje, określa, charakteryzuje, rozpoznaje, rozpatruje, wyjaśnia, ocenia / formułuje stanowisko, rozróżnia, rozważa, analizuje.*

Struktura społeczna i problemy społeczne

Treści: warstwy społeczne i kategorie społeczno-zawodowe w społeczeństwie polskim *oraz jego struktura klasowo-warstwowa (także lokalnie)*; problemy i perspektywy życiowe młodzieży *oraz innych kategorii*; *pionowa i pozioma ruchliwość społeczna i jej uwarunkowania*; przyczyny i skutki bezrobocia w Polsce (także lokalnie i regionalnie); *konflikty społeczne oraz ich przyczyny, skutki i sposoby rozwiązywania (także w państwach globalnego Południa)*; *argumenty i kontrargumenty stron w konfliktach interesów obecnych w debacie publicznej*; *nierówności społeczne w Polsce na tle porównawczym*; *stygmatyzacja społeczna oraz jej przyczyny i skutki, wykluczenie społeczne – mechanizm, skutki i sposoby przeciwdziałania*; *możliwości rozwiązania problemów społecznych w Polsce*.

Czasowniki operacyjne: *podaje, omawia, opisuje, wskazuje, charakteryzuje, wyjaśnia, porównuje, analizuje*.

13. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. III)

Zagadnienia etniczne

Wymagania: G.2.5)*, G.8.1), G.8.2), G.8.3), G.9.1), G.9.2), G.9.3), G.9.5), G.23.3)*, P.6.5), R.6.1), R.6.2), R.6.3), R.6.4)*, R.7.1), R.7.2), R.18.1).

Treści: naród, narodowość, czynniki narodotwórcze; obywatelstwo a narodowość, *konceptje narodu politycznego i etniczno-kulturowego, relacje między narodem a państwem*; tożsamość i jej treść; tożsamość warstwowa / wielopłaszczyznowa; mała i wielka ojczyzna; *współczesne postawy Polaków wobec narodu i ojczyzny*, patriotyzm – nacjonalizm – kosmopolityzm jako postawy; swojskość – obcość i nietolerancja, stereotypy i uprzedzenia etniczne; rasizm, antysemityzm, ksenofobia, szowinizm; mniejszość polska za granicami RP; *charakterystyka grup mniejszościowych (w sensie etniczno-kulturowym) w Polsce (biorąc pod uwagę m.in. historię, liczebność, religię)*; sytuacja imigrantów i przyczyny trudności w ich integracji; *asymilacja oraz czynniki jej sprzyjające i niesprzyjające; modele polityki etnicznej we współczesnym świecie.*

Czasowniki operacyjne: przedstawia, podaje, omawia, rozpoznaje, *charakteryzuje*, wyjaśnia, ocenia, uzasadnia, porównuje, rozważa.

Zagadnienia medioznawcze

Wymagania: G.5.1)*, G.6.1), G.6.2), G.6.3), P.2.1)*, P.5.5)*, R.14.1), R.14.2), R.14.3), R.14.5).

Treści: media jako podmiot życia publicznego, funkcje i znaczenie mediów, *różnorodność funkcji mediów w zależności od reżimu politycznego; niezależność i pluralizm mediów – znaczenie i skutki ograniczania; rodzaje mediów: prasa, telewizja, radio, internet; specyfika przekazów i zróżnicowanie odbiorców mediów; prawa w kontakcie z mediami; zasady etyczne a kontrowersyjne działania mediów; informacje a komentarze (fakty a opinie), kwestia wiarygodności i bezstronności przekazów medialnych; zasoby internetu – problem rzetelności, wiarygodności i ich odbioru; reklama.*

Czasowniki operacyjne: przedstawia, omawia, *opisuje*, pokazuje, wskazuje, odbiera, charakteryzuje, wyjaśnia, *ocenia, uzasadnia*, analizuje.

14. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. IV)

Społeczeństwo obywatelskie

Wymagania: G.4.2), G.5.1)*, G.5.2), G.5.3)*, G.5.4)*, G.16.1)*, G.17.3)*, R.5.5), R.11.1)*, R.11.2), R.12.1), R.12.2), R.12.3), R.12.4), R.12.5), R.13.1), R.13.2), R.13.3), R.13.4), R.16.1), R.19.4), R.22.5), R.41.2).

Treści: cnoty i postawy obywatelskie oraz *ich znaczenie*; zasady etyczne w życiu publicznym i skutki ich łamania; współdziałanie i konkurowanie podmiotów życia publicznego, *podmioty społeczeństwa obywatelskiego*; *kapitał społeczny – sposoby powstawania i znaczenie dla społeczeństwa obywatelskiego*; działania organizacji pozarządowych, związków zawodowych, stowarzyszeń i ich znaczenie, „*znaczenie swobody zrzeszania się dla jakości życia publicznego*”; samorządy zawodowe i samorządy mieszkańców, *zasady zakładania i funkcjonowanie stowarzyszeń, fundacji i organizacji pożytku publicznego w Polsce*; *inne formy aktywności społecznej na poziomie lokalnym, regionalnym, państwowym i globalnym*; *stosunki państwo – kościół w Polsce i podstawowe unormowania konkordatu*; *cele, sposoby realizacji i skuteczność kampanii społecznej*; *opinia publiczna – sposoby kształtowania i wyrażania oraz przykłady jej wpływu na decyzje polityczne, badania opinii publicznej*; *sposoby wpływu obywateli i podmiotów społeczeństwa obywatelskiego na decyzje władz*; *wystąpienie w sprawie publicznej*; *ruchy społeczne: wolnościowe i / lub równościowe, obywatelskiego sprzeciwu i emancypacji, ekologiczne i alterglobalistyczne oraz ich racje*; *nieposłuszeństwo obywatelskie – dylematy, przykłady historyczne i współczesne*; *kultura polityczna współczesnego społeczeństwa polskiego*.

Czasowniki operacyjne: wymienia, podaje, odczytuje, przedstawia, opisuje, pokazuje, charakteryzuje, wyjaśnia, uzasadnia, interpretuje.

15. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. V)

Teoria państwa i myśl polityczna

Wymagania: G.4.1), G.10.1), P.1.1)*, R.5.4), R.11.1)*, R.15.1)*, R.16.4), R.16.5), R.18.2), R.18.3), R.18.4).

Treści: obywatelstwo i zasady jego przyznawania; sposoby nabywania obywatelstwa polskiego; *obowiązki obywatela RP*; cechy i funkcje państwa, władza państwowa, *suwerenność wewnętrzna a zewnętrzna*; *teorie genezy państwa*; *legitymizacja władzy – charakterystyka i odniesienie teorii Webera do historii i współczesności*; *totalitarne ideologie nazizmu i komunizmu*; *reforma i rewolucja jako możliwe modele zmiany ustroju*; *myśl socjalizmu, socjaldemokracji, liberalizmu, konserwatyzmu i chrześcijańskiej demokracji*, *zróżnicowane rozumienie wolności, równości i sprawiedliwości*.

Czasowniki operacyjne: wymienia, podaje, przedstawia, opisuje, charakteryzuje, wyjaśnia, odróżnia, uzasadnia.

Demokracja i inne reżimy polityczne

Wymagania: G.5.4)*, G.10.2), G.10.3), G.10.4), G.10.7), G.11.2)*, G.16.1)*, G.16.2)*, R.15.1)*, R.15.2), R.15.3), R.15.4), R.15.6), R.15.7), R.22.1), R.22.2), R.22.3).

Treści: rodzaje demokracji: bezpośrednia i przedstawicielska, formy demokracji bezpośredniej jako formy wpływu obywateli na decyzje władz, *specyfika referendum i innych form tej demokracji; przyczyny braku aktywności politycznej społeczeństwa i sposoby jej zwiększania*; zasady demokracji: pluralizm, suwerenność narodu, podział władzy, rządy prawa, samorządność, decentralizacja, pomocniczość; większość a poszanowanie praw mniejszości, *wartości demokracji*; tradycje demokracji: antyczna, amerykańska, europejska; *fazy kształtowania się demokracji*, demokracja konstytucyjna i liberalna; polskie tradycje demokracji, *ze szczególnym uwzględnieniem parlamentaryzmu I Rzeczypospolitej, Konstytucji 3 maja i II Rzeczypospolitej*; zalety i słabości demokracji; *konflikty i ich rozwiązywanie w demokracji; populizm jako zagrożenie dla demokracji; patologie życia publicznego, w tym korupcja, nepotyzm i klientelizm; przejawy łamania zasad i procedur demokratycznych w życiu publicznym*; autorytaryzm i totalitaryzm.

Czasowniki operacyjne: omawia, opisuje, wskazuje, ilustruje, rozpoznaje, charakteryzuje, wyjaśnia, uzasadnia, rozważa.

16. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. VI)

Wybory i partie polityczne

Wymagania: G.5.1)*, G.5.3)*, G.7.1), G.7.2), G.7.3), G.12.1), P.1.3), R.15.5), R.16.6), R.17.1), R.17.2), R.17.3), R.17.4), R.17.5), R.17.6), R.22.4).

Treści: argumenty za udziałem w wyborach, motywy decyzji wyborczych; zasady demokratycznych wyborów; formalne warunki wzięcia udziału w różnych wyborach; *sposoby przeprowadzania i rola wyborów we współczesnej demokracji; wybory większościowe i proporcjonalne (także z klauzulą zaporową) – specyfika, argumenty i kontrargumenty, powiązanie z typem systemu partyjnego; partie i politycy; działania partii politycznych i ich znaczenie dla obywateli; materiały wyborcze, ich zawartość merytoryczna i forma przekazu; sposoby walki partii politycznych o elektorat wraz z ich oceną według standardów demokracji; podział partii: parlamentarne i pozaparlamentarne, koalicyjne i opozycyjne; funkcje partii w zależności od reżimu politycznego; systemy partyjne i ich rodzaje; specyfika systemu partyjnego Francji, RFN, USA i Wielkiej Brytanii.*

Czasowniki operacyjne: wymienia, podaje, przedstawia, pokazuje, wskazuje, *charakteryzuje, wyjaśnia, porównuje, stosuje, analizuje / przeprowadza analizę.*

Ustrój RP (centralne organy władzy)

Wymagania: G.11.2)*, G.13.1)*, G.13.2), G.14.1), G.14.2), G.14.3), G.14.4), G.15.1), G.18.2)*, G.26.2)*, P.2.5), R.19.1)*, R.20.4), R.23.1), R.24.1), R.24.2), R.24.3), R.25.3), R.26.1), R.26.2), R.26.3), R.26.4), R.26.5), R.27.1), R.27.2), R.27.3), R.27.4), R.27.5), R.30.4), R.30.5), R.31.1), R.31.2)*, R.31.3), R.34.2)*.

17. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. VII)

Ustrój RP (centralne organy władzy)

Treści: zasady ustrojowe RP: najważniejsze *i pozostałe*; specyfika ustroju RP z odniesieniem do modeli ustrojowych; zadania i zasady funkcjonowania parlamentu, *kompetencje Sejmu RP, Senatu RP i Zgromadzenia Narodowego RP i znaczenie tych organów w systemie władzy*; obrady i wystąpienia parlamentarne, *sesja plenarna, komisja parlamentarna, kworum, interpelacja i zapytanie poselskie, rodzaje większości w procedurach parlamentarnych*; *skrócenie kadencji Sejmu RP*; zadania Prezydenta RP i przykłady jego działań, *kompetencje Prezydenta RP względem poszczególnych organów i w zakresie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa*; *odpowiedzialność konstytucyjna Prezydenta RP i opróżnienie urzędu*; procedury powołania rządu oraz odwoływania rządu i ministrów; *możliwości działania rządów większościowych i mniejszościowych*; zadania rządu, ministerstw i administracji rządowej oraz jej urzędów; zakres działania wojewody, *jego kompetencje i procedura powoływania, administracja zespolona i niezespolona*; służba cywilna i zasady działania urzędników *oraz ocena ich funkcjonowania*;

organy władzy sądowniczej, *struktura sądownictwa, KRS, Sąd Najwyższy – sposób powołania i zadania, struktura sądownictwa administracyjnego: NSA i WSA*; przykładowe działania sądów, *sędziowie i ławnicy*; zasady niezależności sądów i niezawisłości sędziów (*i sposób ich realizacji*) oraz dwuinstancyjności postępowania; *Trybunał Konstytucyjny – sposób powołania, zadania, sposób działania, rozstrzyganie spraw; sposób powołania i zadania Trybunału Stanu*; sposób działania RPO (*a także jego uprawnienia*) i RPD; *NIK – kompetencje i znaczenie w systemie władzy; zadania IPN i procedura lustracyjna; zadania KRRiT, UOKiK i UKE*; zadania banku centralnego.

Czasowniki operacyjne: wymienia, podaje, przedstawia, *określa*, opisuje, omawia, wskazuje, wyszukuje, *rozpoznaje*, *charakteryzuje*, wyjaśnia, *ocenia*, porównuje, sporządza, przygotowuje.

Formy ustrojowe państw

Wymagania: R.19.1)*, R.19.2), R.19.3), R.20.1), R.20.2), R.20.3), R.20.5), R.21.1), R.21.2).

18. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. VIII)

Formy ustrojowe państw

Treści: *modele ustrojowe państw demokratycznych; systemy polityczne Francji, RFN, Rosji, Szwajcarii, USA, Wielkiej Brytanii i Włoch; odpowiedzialność polityczna a konstytucyjna – specyfika; funkcje parlamentów (wraz z przykładowymi kompetencjami) w państwach demokratycznych; przykłady monokameralizmu i specyfika bikameralizmu w RFN, USA i Wielkiej Brytanii; immunitet parlamentarny i jego formy; mechanizmy tworzenia koalicji rządowych i rola opozycji w parlamencie; głowa państwa – typy, funkcje i przykłady; kompetencje rządów w państwach demokratycznych i relacje między rządem a głową państwa.*

Czasowniki operacyjne: *wymienia, podaje, przedstawia, opisuje, wskazuje, ilustruje, charakteryzuje, wyjaśnia, ocenia, odróżnia.*

Samorząd terytorialny w RP

Wymagania: G.16.2)*, G.17.1), G.17.2), G.17.3)*, G.17.4), G.18.1), G.18.2)*, P.1.2), P.1.6)*, R.28.1), R.28.2), R.28.3), R.28.4).

Treści: funkcjonowanie samorządu terytorialnego a decentralizacja i pomocniczość państwa; *formy demokracji bezpośredniej, w tym referenda lokalne, i przedstawicielskiej w samorządach terytorialnych*; zadania i kompetencje samorządu gminnego (także z odniesieniem do codziennego życia); wybór i działanie władz gminnych; załatwianie spraw urzędowych: wydziały w urzędzie gminy, uzyskiwanie dokumentów: dowód osobisty, prawo jazdy, dowód rejestracyjny, paszport, podanie, druk urzędowy, wniosek; *źródła dochodów samorządów*; decyzje budżetowe w gminie, *w tym tryb uchwalania budżetu*; sposób wyboru oraz zadania organów samorządu powiatowego i wojewódzkiego; *kompetencje samorządu powiatowego i wojewódzkiego*; *uprawnienia nadzorcze premiera i wojewodów wobec samorządów terytorialnych*.

Czasowniki operacyjne: wymienia, przedstawia, *omawia*, *opisuje*, odnosi, *wskazuje*, wyjaśnia, wykazuje, porównuje, wypełnia, pisze, sporządza.

19. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. IX)

Zasady prawa, akty prawne i prawo administracyjne w RP

Wymagania: G.11.1), G.13.1)*, P.1.5), P.1.6)*, P.2.1)*, P.2.2), P.2.3), P.2.4)*, R.23.2), R.23.4), R.24.4), R.29.1), R.29.2)*, R.29.3), R.30.1), R.30.2), R.30.3), R.31.2)*, R.34.1), R.34.2)*, R.34.3), R.35.1), R.35.2), R.35.3)*.

Treści: prawo, normy prawne a normy innego typu; podstawowe zasady prawa i konsekwencje ich łamania; *praworządność – zasady i instytucje stojące na jej straży w Polsce, znaczenie skargi konstytucyjnej dla praworządności; zasady hierarchiczności, spójności i zupełności w systemie prawnym; źródła norm w systemach prawnych – prawo zwyczajowe, precedensowe, religijne, pozytywne; relacje między prawem międzynarodowym (w tym unijnym) a krajowym, prawo krajowe a miejscowe, prawo prywatne a publiczne; gałęzie prawa i polskie kodeksy je regulujące; źródła prawa w Polsce i ich hierarchia, konstytucja jako najwyższy akt prawny, ścieżka legislacyjna a procedura zmiany konstytucji i uchwalenia ustawy budżetowej; interpretacja przepisów prawnych, kazusy prawne; specyfika prawa administracyjnego, akt administracyjny i jego ważność; przebieg postępowania administracyjnego, odwołanie (jego konstrukcja i sporządzenie) i zażalenie; przebieg postępowania sądowo-administracyjnego: skarga i skarga kasacyjna; instytucje świadczące pomoc prawną.*

Czasowniki operacyjne: wymienia, przedstawia, opisuje, wskazuje, rozpoznaje, rozróżnia, wyjaśnia, ocenia, interpretuje, pisze, sporządza.

Prawa człowieka

Wymagania: G.2.3)*, G.9.4), G.10.6), P.1.4), P.3.2)*, P.5.1), P.5.2), P.5.3), P.5.4), P.5.5)*, P.6.1), P.6.2)*, P.6.3), P.6.4), P.6.6), R.6.4)*, R.14.4), R.36.1), R.36.2), R.36.3), R.36.4), R.37.1), R.37.2), R.37.3), R.37.4), R.38.1), R.38.2), R.38.3), R.38.4), R.38.5), R.38.6), R.45.2).

20. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. X)

Prawa człowieka

Treści: pojęcie i znaczenie praw człowieka w demokracji; powszechny, przyrodzony i niezbywalny charakter praw człowieka *i ich idea; uniwersalność praw człowieka i zastrzeżenia do tej koncepcji*; katalog praw i wolności człowieka, *prawa i wolności człowieka w Konstytucji RP*; historia praw człowieka i dokumenty z nią związane; „najważniejsze postanowienia” PDPC, KoOPCiPW i KoPD; generacje praw człowieka, *podział na prawa osobiste, polityczne oraz ekonomiczne, społeczne i kulturalne*; *dylematy realizacji przez państwo praw socjalnych*; specyfika prawa do prywatności, w tym ochrony danych osobowych; sposoby uzyskiwania informacji publicznej; *prawa mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce*; *stan przestrzegania praw mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych*; prawa ucznia i ich przestrzeganie; wolność słowa i inne wolności – przejawy, granice, *przypadki nadużycia wolności słowa*; *środki oraz mechanizmy ochrony praw i wolności człowieka w Polsce, w tym skarga do RPO i RPD*;

system ochrony praw człowieka Rady Europy, w tym ETPC i jego działanie oraz znaczenie, skarga do ETPC – konstrukcja i sporządzenie; ONZ-owski system ochrony praw człowieka: MPPOiP, MPPGSiK, MTK w Hadze, skarga do KPC w Genewie – konstrukcja i sporządzenie; prawa obywatelskie w UE, system ochrony praw człowieka UE, z uwzględnieniem skargi do Ombudsmana; działania jednostek i organizacji pozarządowych na rzecz obrony praw człowieka i projektowanie własnych działań; przejawy naruszania uprawnień przez służby mundurowe w Polsce; naruszanie praw człowieka (według kategorii podmiotów i rodzaju praw oraz z odniesieniem do Konstytucji RP i „międzynarodowych standardów”); łamanie praw człowieka przez państwa autorytarne i przyczyny tego zjawiska; zbrodnie przeciw ludzkości, w tym Holokaust.

Czasowniki operacyjne: wymienia, podaje, przedstawia, opisuje, wskazuje, znajduje, rozpoznaje, odnosi, charakteryzuje, wyjaśnia, wykazuje, uzasadnia, rozróżnia, rozważa, uzyskuje, bierze udział, pisze, analizuje, projektuje.

21. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. XI)

Instytucje prawa cywilnego i karnego w RP

Wymagania: G.25.3), P.2.4)*, P.2.6), P.3.3), P.4.3)*, R.9.3), R.29.2)*, R.32.1), R.32.2), R.32.3), R.32.4)*, R.32.5), R.33.1), R.33.2), R.33.3), R.33.4), R.35.3)*.

Treści: prawo cywilne a prawo karne i kodeksy je regulujące; *prawo materialne i formalne; sprawy regulowane przez prawo cywilne (rzeczowe, zobowiązań, spadkowe, rodzinne i handlowe); instytucje prawa cywilnego: osoba fizyczna, osoba prawna, zdolność prawna a zdolność do czynności prawnych, odpowiedzialność cywilna; instytucje prawa rodzinnego: małżeństwo – warunki zawarcia, prawa i obowiązki małżonków, wspólnota majątkowa, separacja i rozwód, władza rodzicielska, prawa i obowiązki dzieci; prawo dotyczące sprzedaży i konsumpcji alkoholu, papierosów i narkotyków oraz konsekwencje jego łamania; prawa konsumentów i sposoby ich dochodzenia; przynoszące dochód umowy cywilnoprawne i zasady ich opodatkowania; pozew (jego konstrukcja i sporządzenie);*

uczestnicy i przebieg postępowania cywilnego, *postępowania: rozpoznawcze, egzekucyjne i ich zasady; sposoby zaskarżania orzeczeń w procedurze cywilnej; podstawowe instytucje prawa karnego: wykroczenie a przestępstwo (występek a zbrodnia), odpowiedzialność karna, przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego i publicznego; zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa (jego konstrukcja i sporządzenie); uczestnicy (organy, strony, oskarżyciel posiłkowy) i przebieg postępowania karnego; prawa ofiary, oskarżonego i świadka; apelacja i kasacja w sprawach karnych; kary i środki karne; funkcje kary; mediacja w postępowaniu sądowym.*

Czasowniki operacyjne: przedstawia, podaje, opisuje, wskazuje, rozpoznaje, wyjaśnia, uzasadnia, stosuje, analizuje, pisze.

22. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. XII)

Gospodarka

Wymagania: G.24.1), G.24.2), G.24.3), G.25.1), G.25.2), G.26.1), G.26.2)*, G.27.1), G.27.2), G.27.3), G.28.1), G.28.2), G.30.1), G.30.2), P.4.3)*, R.45.4)*.

Treści: państwo, przedsiębiorstwo i gospodarstwo domowe (jako typy podmiotów gospodarczych) oraz związki między nimi; funkcjonowanie gospodarstwa domowego, dochody, wydatki i budżet gospodarstwa domowego; indywidualna działalność gospodarcza; cechy gospodarki rynkowej: prywatna własność, swoboda gospodarowania, dążenie do zysku, konkurencja, przedsiębiorczość); mechanizm równowagi rynkowej (popyt, podaż, cena jako regulator, prawo popytu, prawo podaży); rynek wybranego dobra i usługi; funkcje i formy pieniądza; giełda papierów wartościowych, banki komercyjne; PKB, wzrost gospodarczy, inflacja, recesja (oraz dane na ten temat); dochody i wydatki państwa, budżet państwa; podatki centralne w Polsce (CIT, VAT, PIT i obliczanie jego wysokości); prawa i obowiązki pracownicze, umowa o pracę; zasady etyczne pracownika i pracodawcy oraz społeczna odpowiedzialność biznesu; ubezpieczenia społeczne i zdrowotne; *podejmowanie pracy w państwach UE, Europass*; szara strefa w gospodarce.

Czasowniki operacyjne: wymienia, podaje, przedstawia, *wyszukuje*, charakteryzuje, ocenia („poddaje ocenie”), wyjaśnia, układa, interpretuje, analizuje.

23. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. XIII)

Polityka bezpieczeństwa i zagraniczna RP

Wymagania: G.19.1), G.19.2), P.3.1), P.3.2)*, R.23.3), R.39.1), R.39.2), R.42.6).

Treści: zadania prokuratury i policji, uprawnienia służb mundurowych; *rodzaje stanów nadzwyczajnych, w tym warunki ich wprowadzania*; polityka obronna, członkostwo w NATO, udział w misjach pokojowych i operacjach militarnych; kierunki polityki zagranicznej *i sposoby jej prowadzenia*, relacje z sąsiadami, stosunki z UE, stosunki z USA; *wpływ członkostwa w UE na polską politykę zagraniczną, wpływ członkostwa w NATO na pozycję międzynarodową i poziom bezpieczeństwa Polski.*

Czasowniki operacyjne: przedstawia, *omawia*, charakteryzuje, *wyjaśnia*, *ocenia*.

Ład międzynarodowy

Wymagania: G.19.3), G.23.1), R.40.1), R.40.2), R.40.3), R.40.4), R.40.6)*, R.40.8), R.41.1), R.42.1), R.44.1), R.44.2).

Treści: *podmioty oraz zasady prawa międzynarodowego; zadania ambasad i konsulatów; typy ładów światowych z odniesieniem do XX i XXI wieku; przemiany w Europie i na świecie po upadku komunizmu (w zakresie bezpieczeństwa i współpracy); pozycja i znaczenie supermocarstw i mocarstw regionalnych w ładzie światowym; metody rozwiązywania sporów między państwami; globalna Północ i globalne Południe oraz ich współzależność (w polityce, ekonomii, kulturze i ekologii); przyczyny dysproporcji między globalną Północą i globalnym Południem oraz mechanizmy i działania zwiększające i zmniejszające te dysproporcje, możliwości współpracy rozwojowej; wieloaspektowy charakter procesów globalizacji (w polityce, ekonomii, kulturze, komunikacji i ekologii); inicjatywy na rzecz pokoju i przestrzegania praw człowieka, w tym działania laureatów Pokojowej Nagrody Nobla.*

Czasowniki operacyjne: *przedstawia, charakteryzuje, wyjaśnia, porównuje, rozważa.*

24. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. XIV)

Konflikty i terroryzm

Wymagania: G.22.1), G.23.3)*, G.23.4), R.7.3), R.40.5), R.40.6)*.

Treści: lokalizacja konfliktów międzynarodowych; przebieg i próby rozwiązania wybranego konfliktu; *przyczyny i sposoby rozwiązywania konfliktów między narodami, w tym konfliktów zbrojnych*; pomoc humanitarna i interwencje pokojowe oraz ich skuteczność i aspekty moralne; uchodźcy i ich sytuacja; terroryzm i metody oraz strategie jego zwalczania, *motywy i sposoby działania terrorystów, konflikty, którym towarzyszy terroryzm*.

Czasowniki operacyjne: omawia, wskazuje, ocenia, wyjaśnia, uzasadnia, rozważa.

Organizacje międzynarodowe (bez UE)

Wymagania: R.42.2), R.42.3), R.42.4), R.42.5), R.43.4), R.43.5).

Treści: ONZ – cele i metody działania, struktura ONZ: organy i ich kompetencje; system organizacji i instytucji wyspecjalizowanych ONZ oraz inne organizacje ponadregionalne: UNESCO, UNICEF, UNHCR, WHO, ILO, IMF, IBRD, WTO, OECD; NATO – geneza, cele, organy, operacje wojskowe; Rada Europy – geneza, cele, zasady działania, rola; OBWE – geneza, cele, sposób działania; inne regionalne systemy bezpieczeństwa i współpracy w Euroazji.

Czasowniki operacyjne: wymienia, przedstawia, opisuje, charakteryzuje, wyjaśnia, ocenia.

Integracja europejska i funkcjonowanie UE

Wymagania: G.20.1), G.20.2), G.20.3), G.20.4), G.21.1), G.21.2), P.1.1)*, P.4.2), R.43.1), R.43.2), R.45.1), R.45.3).

25. Zagadnienia wraz z wymaganiami, zakresem treści i czasownikami operacyjnymi (cz. XV)

Integracja europejska i funkcjonowanie UE

Treści: *geneza i przebieg integracji europejskiej z uwzględnieniem działań polityków; cele, fazy i etapy integracji europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem wspólnego rynku; traktaty: rzymskie, z Maastricht, Nicei i Lizbony oraz inne główne dokumenty i ich postanowienia; struktura instytucjonalna UE – triada (Parlament, Rada, Komisja) oraz pozostałe instytucje i organy (Rada Europejska, Trybunał Sprawiedliwości, Trybunał Obrachunkowy, Europejski Bank Centralny, Ombudsman); sposób powoływania, kompetencje i działania; prawo unijne i jego tworzenie; zasady pomocniczości i subsydiarności w UE; wpływy i wydatki budżetu UE; korzystanie ze środków unijnych w Polsce (przez różne podmioty i na różnym poziomie); lokalizacja państw członkowskich UE; kwestia głębszej integracji wewnątrz UE i jej dalszego rozszerzania; polskie korzyści z członkostwa w Unii Europejskiej (z odniesieniem do „własnego otoczenia” i całego kraju); skutki członkostwa Polski w UE (z odwołaniem do różnych danych) i perspektywy rozwoju Polski w UE; obywatelstwo UE, możliwości i prawa w podróży w strefie Schengen i UE.*

Czasowniki operacyjne: przedstawia, zna, omawia, wskazuje, wyszukuje, formułuje, charakteryzuje, wyjaśnia, ocenia, uzasadnia.